

การสร้างสรรคจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราช

The Creation of Contemporary Lai Kham Paintings Biography of King Tilokaraj

ธีระพงษ์ จาตุมา

Teerapong Jatuma

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

Corresponding Author E-mail: Teerapong.ja@gmail.com

Article Info

Research Article

Received: 24/05/2026

Revised: 24/06/2026

Accepted: 28/06/2026

Published online: 29/06/2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อศึกษาตีความเชื้อประวัติความเป็นมา บทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ในพุทธศาสนาและในล้านนา 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบ เทคนิค งานลายคำเล่าเรื่องและจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ล้านนาและในประเทศไทย 3) เพื่อสร้างสรรค์งานจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราช

ระเบียบวิธีวิจัย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสร้างสรรค์จากการสำรวจภาคสนามในแหล่งศิลปกรรมจำนวน 8 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง พระนครศรีอยุธยา และกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า 1) พระพุทธศาสนาและคติธรรมราชา พระเจ้าจักรพรรดิราช มีบทบาทอย่างมากโดยเฉพาะแนวคิดในการแผ่ขยายพระราชอำนาจ และการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมของล้านนา

2) จิตรกรรมลายคำล้านนามีลักษณะเด่นด้านการใช้สัญลักษณ์ รูปแบบจิตรกรรมไทยประเพณี และการใช้สีทองบนพื้นสีดำหรือสีแดง ขณะที่จิตรกรรมพระราชประวัติในสมัยรัตนโกสินทร์ได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตก มีการใช้หลักทัศนียวิทยาแสงเงา และสีพู่กัน ส่งผลให้ภาพมีความสมจริงและมีมิติมากขึ้น

3) ผลงานสร้างสรรค์ประกอบด้วยจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยจำนวน 2 ภาพ โดยนำเสนอพระราชประวัติด้านศาสนาและการเมือง ผ่านการผสมผสานรูปแบบดั้งเดิมกับแนวคิดร่วมสมัย องค์ความรู้ใหม่ของการวิจัย ได้แก่ กระบวนการบูรณาการองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และศิลปะ ตลอดจนแนวทางการสร้างสรรค์จิตรกรรมลายคำร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์,
จิตรกรรมลายคำร่วมสมัย,
พระเจ้าติโลกราช

Abstract

This research article has three objectives: 1) to study the beliefs, history, and roles of kings in Buddhism and in Lanna; 2) to analyze the content, form, and techniques of narrative gold leaf paintings and portraits of Lanna and Thai kings; and 3) to create contemporary gold leaf paintings depicting the royal history of King Tilokaraj.

The research methodology. This research employs a mixed-methods approach, combining qualitative and creative research through fieldwork at eight art sites in Chiang Mai, Lampang, Ayutthaya, and Bangkok.

The research findings indicate that: 1) The concepts of Dharmaraja and Chakravarti played a significant role in legitimizing politics and Buddhism, particularly during the reign of King Tilokaraj, contributing to the flourishing of Lanna's art and culture;

2) Lanna gold leaf paintings are characterized by their use of symbolism, traditional Thai painting styles, and the application of gold on black or red backgrounds, while portraits of kings in the Rattanakosin period were influenced by Western art, employing principles of perspective, light and shadow, and polychrome, resulting in more realistic and dimensional images; and

3) The creative works consist of two contemporary gold leaf paintings, presenting the religious and political aspects of the monarchy through a blend of traditional forms and contemporary concepts. New knowledge from the research includes the process of integrating knowledge from history, religion, and art, as well as a systematic approach to creating contemporary gold leaf paintings.

Keywords: The Creation, Contemporary Lai Kham Paintings, King Tilokaraj

บทนำ

สถาบันกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองสูงสุดของสังคมปรากฏมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ดังหลักฐานในอัครัญสูตร ที่กล่าวถึงการกำเนิดของพระมหาสมมติ อันเป็นกษัตริย์พระองค์แรกของโลก (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตร์, 2560: 142-168) แนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์ในคติพุทธศาสนามีรากฐานจากคำในภาษาบาลี-สันสกฤต เช่น ราชา กษัตริย์ และจักรพรรดิ และพัฒนาเป็นแนวคิดสำคัญ ได้แก่ ธรรมราชา จักรพรรดิราช และเทวราชา โดยเฉพาะแนวคิดธรรมราชาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ซึ่งเน้นบทบาทของกษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองโดยธรรม (กรมศิลปากร, 2566: 15) ในมิติทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ แนวคิดธรรมราชาสามารถอธิบายได้ในสามลักษณะ ได้แก่ การเป็นผู้พิทักษ์และจรรโลงพระพุทธศาสนา และการเป็นผู้ธำรงความยุติธรรมและความสงบสุขของสังคม กษัตริย์องค์สำคัญในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลที่มีบทบาทสำคัญต่อพุทธศาสนา ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู และพระเจ้าอโศกมหาราช สำหรับอาณาจักรล้านนา พระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) นับเป็นกษัตริย์สำคัญที่ได้รับการยกย่องในฐานะ

ธรรมราชา จากพระราชกรณียกิจด้านการปกครองและการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างโดดเด่น

อาณาจักรล้านนาในอดีตมีพัฒนาการจากรัฐขนาดเล็กที่กระจายตัวตามภูมิประเทศ การก่อกำเนิดรัฐในยุคนี้เป็นผลมาจากการขยายตัวทางการค้าจากเมืองท่าชายทะเลเข้ามาสู่ดินแดนในภาคพื้นทวีปและเกิดจากสังคมระดับหมู่บ้านที่พัฒนาขึ้นเป็นเมือง (สร้อยดี อ่องสกุล, 2560: 4) ตามตำนานเมืองเจียงเยียงแสนมีกษัตริย์ต้นราชวงศ์ คือ ลวจักรราช กระทั่งถึงพระญามังรายซึ่งเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์มังราย ภายหลังทรงรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่ใกล้เคียงแล้วทรงย้ายลงมาสร้างเมืองเจียงราย (พระรัตนปัญญาเถระ, 2501: 93) มีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีกหลายพระองค์จนมาถึงองค์สำคัญของอาณาจักรล้านนาอีกพระองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าติโลกราช หรือ พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิติโลกราชราช ซึ่งถือเป็นยุคทองของล้านนาทั้งในด้านการเมืองและพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงขยายอาณาเขตสร้างความมั่นคงทางการปกครองและทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสร้างวัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) และการสังคายนาพระไตรปิฎกใน พ.ศ. 2020 (วัดเจ็ดยอด, 2552: 22) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาล้านนา

ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในล้านนาปรากฏผ่านหลักฐานทางศิลปกรรม โดยเฉพาะงานลายคำ ซึ่งเป็นเทคนิคการลงรักปิดทองที่มีลักษณะเด่นด้านการใช้ทองคำเปลว ลวดลายเชิงสัญลักษณ์ และการถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนา งานลายคำไม่เพียงแต่แสดงถึงความงามทางสุนทรียะ หากยังสะท้อนถึงศรัทธาและภูมิปัญญาของช่างล้านนา อีกทั้งมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคมในแต่ละยุคสมัย อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการศึกษาล้วนมุ่งเน้นด้านประวัติศาสตร์กษัตริย์ล้านนา การสร้างงานลายคำยังพบมีรูปแบบดั้งเดิมเป็นหลัก โดยมีรูปแบบจิตรกรรมไทยแบบประเพณีบนพื้นดำหรือแดง ปรากฏบนอาคารศาสนสถานหรือเครื่องสักการะต่าง ๆ ขณะที่การสร้างสรรคงานจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยที่นำเสนอพระราชประวัติของกษัตริย์ล้านนา โดยเฉพาะพระเจ้าติโลกราช ยังปรากฏอยู่อย่างจำกัด ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาคติความเชื่อ ประวัติความเป็นมา และบทบาทของกษัตริย์ในพุทธศาสนาและล้านนา โดยเน้นพระราชประวัติของพระเจ้าติโลกราช พร้อมทั้งวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรคงานจิตรกรรมลายคำร่วมสมัย อันเป็นการบูรณาการระหว่างรูปแบบดั้งเดิมกับแนวคิดและเทคนิคสมัยใหม่ เพื่อถ่ายทอดคุณค่าเชิงสุนทรียะและจิตวิญญาณ ตลอดจนส่งเสริมการอนุรักษ์พัฒนาศิลปกรรมล้านนาในบริบทปัจจุบัน และภาพผลงานสร้างสรรค์ได้นำไปจัดแสดงไว้ที่หอศิลป์พระเจ้าติโลกราช ภายในวัดโพธารามมหาวิหารหรือวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง เพื่อเผยแพร่พระราชประวัติของกษัตริย์องค์สำคัญของอาณาจักรล้านนาที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านการเมืองการปกครองและด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่รับรู้และสำนึกถึงคุณงามความดีของพระองค์ในวงกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อ ประวัติความเป็นมา บทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ในพุทธศาสนาและในล้านนา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบ เทคนิค งานลายคำเล่าเรื่องและจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ล้านนาและในประเทศไทย
3. เพื่อสร้างสรรคงานจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราช

ระเบียบวิธีวิจัย

1) รูปแบบวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย 1) การวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบของการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยเชิงสำรวจ และ 2) การวิจัยเชิงสร้างสรรค์

สำหรับกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ เป็นกลุ่มสถานที่ที่มีผลงานโดดเด่นเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ประกอบด้วยผลงานจิตรกรรมลายคำเล่าเรื่องจำนวน 5 แห่ง คือ 1) วัดปราสาท อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2) วัดเชียงมั่น อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3) วัดตันโศก อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ 4) วัดปงสนุกเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 5) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มที่เป็นจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ในประเทศไทยจำนวน 3 แห่ง 1) วัดสุวรรณดารามราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร 3) วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร รวมทั้งหมด 8 แห่ง

ตารางที่ 1 สรุปกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

กลุ่มศึกษา	สถานที่	อำเภอ	จังหวัด	ลักษณะผลงาน
จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง	วัดปราสาท	เมือง	เชียงใหม่	จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง
จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง	วัดเชียงมั่น	เมือง	เชียงใหม่	จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง
จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง	วัดตันโศก	ไชยปราการ	เชียงใหม่	จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง
จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง	วัดปงสนุกเหนือ	เมือง	ลำปาง	จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง
จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่	เมือง	เชียงใหม่	จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง
จิตรกรรมพระราชประวัติกษัตริย์	วัดสุวรรณดารามราชวรวิหาร	เมือง	พระนครศรีอยุธยา	จิตรกรรมพระราชประวัติ
จิตรกรรมพระราชประวัติกษัตริย์	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	ดุสิต	กรุงเทพมหานคร	จิตรกรรมพระราชประวัติ
จิตรกรรมพระราชประวัติกษัตริย์	วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก	ห้วยขวาง	กรุงเทพมหานคร	จิตรกรรมพระราชประวัติ

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานลายคำล้านนา โดยจัดเป็น 2 กลุ่ม รวม 6 รูป/คน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) กลุ่มนักวิชาการ นักวิชาการศิลปะ และนักวิจัย ที่มีความสนใจศึกษาค้นคว้า รวบรวม วิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องงานลายคำล้านนา จำนวน 3 ท่าน

(2) กลุ่มศิลปิน ช่างฝีมือ สล่า ภายในชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีทักษะและความเชี่ยวชาญในการสร้างสรรค์งานลายคำล้านนา จำนวน 3 ท่าน

3. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประกอบด้วยเครื่องมือหลัก 2 ประเภท ได้แก่

1) แบบสำรวจและสังเกตการณ์ (Observation Form)

เป็นแบบสำรวจที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงกายภาพของงานลายคำเล่าเรื่องและจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ล้านนาและในประเทศไทย โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่ตั้งของผลงาน เช่น พื้นที่ตั้งของวัด อาคาร หรือส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นที่ปรากฏของงานลายคำเล่าเรื่อง

เนื้อหา (Content) ของเรื่องราวที่ปรากฏในงานลายคำและจิตรกรรม เช่น เหตุการณ์ในพระราชประวัติ แนวคิด หรือคติทางศาสนาและสังคมที่สะท้อนในผลงาน

รูปแบบ (Form) ของงาน ได้แก่ องค์ประกอบทางศิลปกรรม ได้แก่ ลักษณะการจัดองค์ประกอบภาพ และองค์ประกอบทางทัศนธาตุทางศิลปะ

เทคนิคการสร้างสรรค (Technique) ได้แก่ วิธีการ และวัสดุเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างผลงาน

ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและบันทึกภาคสนามนี้ จะเป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ได้อย่างเป็นระบบ

2) แบบสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structured Interview Form)

เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลจากช่างศิลป์ ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปกรรมไทย พระภิกษุ หรือผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างและบูรณะงานลายคำ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับ แนวคิดและแรงบันดาลใจในการสร้างงานลายคำ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของลวดลายและเนื้อหาในงาน ขั้นตอนและเทคนิคเฉพาะในการสร้างสรรค์ผลงาน และมุมมองต่อการอนุรักษ์และสืบสานงานศิลปกรรมประเภทนี้ในปัจจุบัน

แบบสัมภาษณ์ดังกล่าวได้รับการออกแบบให้มีคำถามปลายปิดและปลายเปิด เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถอธิบายเพิ่มเติมได้อย่างอิสระ โดยข้อมูลที่ได้อาจถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลภาคสนามและเอกสารวิชาการ เพื่อให้การวิจัยมีความครบถ้วนและน่าเชื่อถือในเชิงวิชาการ

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเตรียมการก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม การติดต่อประสานงานกับบุคคล หน่วยงานและสถานที่ต่าง ๆ ที่จะทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ตลอดจนการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม

2) การเก็บข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาจาก หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเตรียมข้อมูลขั้นพื้นฐานในส่วนของคุณค่าประวัติศาสตร์ความเป็นมา บทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ในพุทธศาสนาและในล้านนา รวมถึงศึกษาเนื้อหา รูปแบบ เทคนิค งานลายคำเล่าเรื่องและจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ในประเทศไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเก็บข้อมูลภาคสนามและการวิเคราะห์ข้อมูล

3) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Survey) เป็นการสำรวจเพื่อบันทึกรายละเอียดทางกายภาพของงานลายคำเล่าเรื่องและจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ในประเทศไทย ใช้วิธีการสังเกต (Observation) และบันทึกภาพถ่ายจากพื้นที่ที่กำหนดไว้

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร และภาคสนามจากการบันทึกภาพ การสังเกต และการสัมภาษณ์ โดยนำข้อมูลที่ได้รับทั้งหมดมาประมวลผล และวิเคราะห์ผลงานโดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) เนื้อหา (content) เป็นอธิบายว่าศิลปินต้องการสร้างเรื่องราวอะไร มีเนื้อหาสาระสำคัญและมีจุดประสงค์อะไร 2) รูปแบบ เป็นการอธิบายถึงผลงานว่ามีลักษณะการจัดวางองค์ประกอบของภาพ และการใช้องค์ประกอบทัศนธาตุทางศิลปะอย่างไร 3) เทคนิคการสร้างสรรค เป็นการอธิบายลักษณะทั่วไปว่าเป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นด้วยเทคนิคแบบใด ใช้วัสดุอะไร และมีขนาดเท่าไร

6. การสังเคราะห์ข้อมูล

เป็นกระบวนการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม มาจัดระบบ วิเคราะห์ เปรียบเทียบ และเชื่อมโยงองค์ความรู้ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสรรคจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราช ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้

(1) การจัดหมวดหมู่ข้อมูล นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ ได้แก่ คติความเชื่อ ประวัติความเป็นมา และบทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ในพระพุทธศาสนาและในบริบทล้านนา รวมถึงเนื้อหา รูปแบบ และเทคนิคของงานจิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง และจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ล้านนาและในประเทศไทย

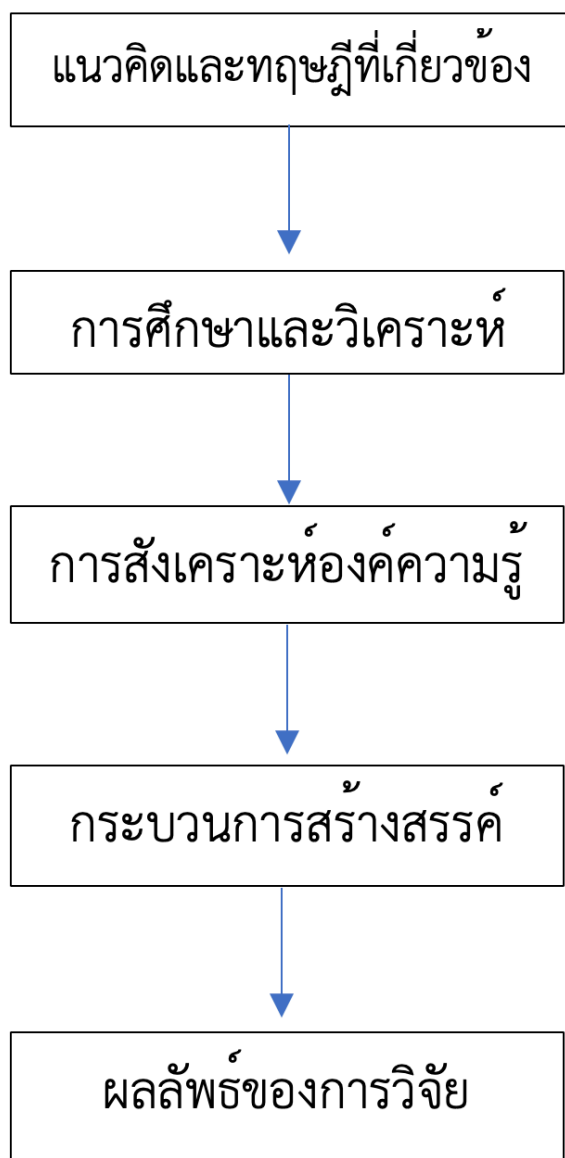
(2) การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล ดำเนินการเปรียบเทียบข้อมูลจากงานจิตรกรรมลายคำเล่าเรื่องและจิตรกรรมพระราชประวัติที่พบในพื้นที่ศึกษา เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับการถ่ายทอดเชิงศิลปกรรม พร้อมทั้งวิเคราะห์ตามหลักการจัดวางองค์ประกอบและการใช้ทัศนธาตุทางศิลปะ ตลอดจนพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละแหล่งข้อมูล

(3) การคัดเลือกและตีความข้อมูล คัดเลือกข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและมีความน่าเชื่อถือ จากนั้นนำมาตีความในเชิงพุทธศิลป์ โดยพิจารณาทั้งด้านรูปแบบ เทคนิค และความหมายเชิงสัญลักษณ์ เพื่อเข้าถึงแก่นของการสื่อสารผ่านศิลปกรรม

(4) การเชื่อมโยงองค์ความรู้ นำผลการวิเคราะห์ทั้งหมดมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพระราชประวัติของพระเจ้าติโลกราชกับการถ่ายทอดผ่านงานจิตรกรรมลายคำ

(5) การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลถูกนำไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบ และสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมลายคำร่วมสมัย โดยคำนึงถึงความถูกต้องของพระราชประวัติ ความงามทางศิลปกรรม และศักยภาพในการสื่อสารเนื้อหาสู่ผู้ชมในบริบทสังคมร่วมสมัย

กรอบแนวความคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

1. คติความเชื่อ ประวัติความเป็นมา บทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ในพุทธศาสนาและในล้านนา กษัตริย์มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในแต่ละช่วงเวลา โดยกษัตริย์ทั้ง 5 พระองค์ ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าสุทโธทนะ และ พระเจ้าอโศกมหาราช ต่างมีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน และสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยพระเจ้าพิมพิสารทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สำคัญในระยะเริ่มแรก พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงใกล้ชิดพระพุทธเจ้าและสนับสนุนการเผยแผ่พระธรรม พระเจ้าอชาตศัตรูแม้เริ่มต้นด้วยความผิดพลาดแต่ภายหลังทรงมีบทบาทในการอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 1 พระเจ้าสุทโธทนะทรงมีความสำคัญในฐานะพระราชบิดาและสะท้อนบริบทก่อนการตรัสรู้ ส่วนพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ระดับสากล

ในบริบทของล้านนา กษัตริย์ราชวงศ์มังรายมีบทบาทสำคัญด้านการเมือง โดยเฉพาะ พญามังราย ผู้รวบรวมเมืองต่าง ๆ และสถาปนาเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง อันสะท้อนกระบวนการรวมศูนย์อำนาจจากนครรัฐสู่รัฐขนาดใหญ่ แม้จะมีศูนย์กลางอำนาจ แต่โครงสร้างการปกครองยังคงลักษณะเครือข่าย โดยเมืองต่าง ๆ มีเจ้าผู้ครองนครและมีความสัมพันธ์แบบประเทศราช ต่อมาในสมัย พระเจ้าติโลกราช อาณาจักรมีความรุ่งเรืองและขยายอำนาจอย่างกว้างขวาง สะท้อนแนวคิดจักรพรรดิราชที่มุ่งสร้างอำนาจเหนือรัฐอื่น โดยมีความชอบธรรมจากสายโลหิตของราชวงศ์ อย่างไรก็ตาม ขุนนางยังมีบทบาทในการถ่วงดุลอำนาจ และเมื่ออำนาจกษัตริย์อ่อนแอ จึงนำไปสู่ความเสื่อมและการเสียเอกราชแก่ บุเรงนอง

ในด้านศาสนา กษัตริย์ล้านนาใช้แนวคิดธรรมราชา โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำทั้งทางการเมืองและศีลธรรม มีบทบาทในการอุปถัมภ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ในสมัย พระญาเกือนา ที่รับพุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามา ส่งผลให้เกิดความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม ทั้งการสร้างวัด ศิลปกรรม และวรรณกรรม อีกทั้งยังใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรม โดยนำเสนอภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในฐานะผู้มีบุญบารมีและผู้ปกครองโดยธรรม นอกจากนี้ ในสมัยพระเจ้าติโลกราช แนวคิดจักรพรรดิราชได้เชื่อมโยงกับจักรวาลวิทยาทางพุทธศาสนา ทำให้กษัตริย์มีสถานะเชิงศักดิ์สิทธิ์ผ่านพิธีกรรม เช่น ราชากิเชก ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรมและการยอมรับจากสังคม

โดยสรุป กษัตริย์ทั้งในบริบทพุทธศาสนาและล้านนามีบทบาทสำคัญทั้งด้านการเมืองและศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ อำนาจทางการเมืองช่วยสร้างความมั่นคงของรัฐ ขณะที่ความชอบธรรมทางศาสนาช่วยเสริมสร้างการยอมรับและเอกภาพของสังคม การผสมผสานของทั้งสองมิติทำให้สถาบันกษัตริย์มีความมั่นคงยาวนาน แต่เมื่อโครงสร้างอำนาจอ่อนแอ ก็ย่อมส่งผลให้รัฐเสื่อมถอยลงในที่สุด

2. รูปแบบ เทคนิค งานลายคำเล่าเรื่องและจิตรกรรมพระราชประวัติของกษัตริย์ล้านนาและในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์จิตรกรรมลายคำเล่าเรื่อง พบว่าแต่ละแห่งมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันในด้านเนื้อหา รูปแบบ เทคนิค และการใช้ทัศนธาตุทางศิลปะ โดยจิตรกรรมลายคำในกลุ่มศิลปะล้านนาส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นจิตรกรรมสองมิติ เนื้อหาเป็นเชิงอุดมคติและสัญลักษณ์ ใช้โทนสีจำกัดโดยเฉพาะสีทอง สีแดง และดำ ซึ่งสะท้อนคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและค่านิยมด้านความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังมีการใช้เส้นอย่างประณีตต่อเนื่อง และการจัดองค์ประกอบแบบอสมมาตรเพื่อสร้างดุลยภาพและเอกภาพของภาพ ในขณะเดียวกันจิตรกรรมพระราชประวัติในสมัยรัตนโกสินทร์แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก โดยมีการประยุกต์ใช้หลักทัศนียภาพ (perspective) และการไล่สีน้ำหนัแสงเงาเพื่อสร้างมิติความลึกและความสมจริง ส่งผลให้รูปแบบการนำเสนอมีความเป็นธรรมชาติมากขึ้น และสามารถถ่ายทอดเหตุการณ์เชิงประวัติศาสตร์ได้อย่างมีพลังและชัดเจน ด้านการจัดองค์ประกอบภาพ พบว่ามีการใช้ทั้งดุลยภาพแบบสมมาตรและอสมมาตร ควบคู่กับการสร้างจังหวะและความเคลื่อนไหวผ่านการจัดวางรูปทรงและทิศทางของเส้น เพื่อสนับสนุนการเล่าเรื่องอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม บางผลงานยังปรากฏข้อจำกัดในด้านการกำหนดจุดเน้นและการจัดค่าน้ำหนักของภาพ ซึ่งส่งผลต่อความชัดเจนของสาระสำคัญและเอกภาพโดยรวม

โดยสรุป จิตรกรรมทั้ง 8 แห่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางทัศนศิลป์ของไทย ตั้งแต่รูปแบบจารีตดั้งเดิมที่เน้นอุดมคติและสัญลักษณ์ ไปสู่รูปแบบที่ผสมผสานอิทธิพลตะวันตกซึ่งมุ่งเน้นความจริง ทั้งนี้ ผลงานดังกล่าวยังแสดงถึงคุณค่าทางศิลปกรรม ศาสนา และประวัติศาสตร์ ตลอดจนสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นและยุคสมัยได้อย่างเป็นระบบและชัดเจน

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบแหล่งศิลปกรรมทั้ง 8 แห่ง

ลำดับ	สถานที่	เนื้อหา	รูปแบบศิลปกรรม	เทคนิค	จุดเด่นสำคัญ
1	วัดปราสาท	พุทธประวัติตอนต่าง ๆ	จิตรกรรมไทยประเพณี	ลายรดน้ำ	เส้นละเอียด สีทองบนพื้นแดง
2	วัดเชียงมั่น	ประวัติพญามังราย	จิตรกรรมไทยประเพณี	ลายคำแม่พิมพ์ฉลุ ประคบทอง	การเน้นจุดเด่นด้วยรูปทรงขนาดใหญ่ มีอักษรล้านนากำกับ
3	วัดตันโศก	ประวัติพญามังราย	จิตรกรรมไทยประเพณี	ใช้ยางมะเดื่อนอก ตัดเส้น ปิดทองคำเปลว บนผ้าใบ	เส้นประณีต มีเส้นสีเทาแบ่งเรื่อง จุดเด่นชัด
4	วัดปงสนุกเหนือ	ปฐมสังคายนาพระธรรม	จิตรกรรมไทยประเพณี	ลายรดน้ำบนพื้นแดงชาด	องค์ประกอบสมมาตร เส้นละเอียด
5	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่	มหาเวสสันดรชาดก และพุทธประวัติ	จิตรกรรมไทยประเพณี	ลายรดน้ำบนพื้นแดงและดำ	เส้นละเอียดประณีต
6	วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	จิตรกรรมเหมือนจริง	สีน้ำมันบนผนังปูน	ใช้ Perspective และแสงเงาสมจริง
7	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	พระราชกรณียกิจรัชกาลที่ 5	จิตรกรรมไทยประเพณีผสม Perspective	สีฝุ่นบนผนังปูน	เล่าเรื่องต่อเนื่อง องค์ประกอบซับซ้อน มีชีวิตชีวา
8	วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก	พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจรัชกาลที่ 9	จิตรกรรมไทยประเพณีผสมเหมือนจริง	จิตรกรรมฝาผนังร่วมสมัย	ผสมผสานรูปแบบเหมือนจริงกับรูปแบบการเล่าเรื่องแบบจิตรกรรมไทย

ภาพที่ 1 ภาพจิตรกรรมลายคำ
วัดปราสาท
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 2 จิตรกรรมลายคำวัดเชียงมั่น
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 3 จิตรกรรมลายคำวัดตันโซค
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 4 จิตรกรรมลายคำวัดปงสนุก
เหนือ
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 5 จิตรกรรมลายคำใน
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 6 จิตรกรรมพระราชประวัติวัด
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 7 จิตรกรรมพระราชประวัติ วัดเบญจมบพิตร
ดุสิตวนาราม
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 8 จิตรกรรมพระราชประวัติวัดพระราม 9
กาญจนาภิเษก
ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

3. การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราช

การสร้างสรรค์จิตรกรรมลายคำร่วมสมัยเรื่องพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราช เป็นกระบวนการทางศิลปกรรมที่ผสมผสานองค์ความรู้จากศิลปะประเพณีล้านนาเข้ากับแนวคิดศิลปะร่วมสมัย โดยอาศัยฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และบริบททางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง งานจิตรกรรมลายคำในฐานะมรดกทางศิลปะสำคัญของล้านนา มิได้เป็นเพียงงานตกแต่งเชิงสุนทรีย์ หากยังสะท้อนคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา อุดมคติทางสังคม และบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์อุปถัมภ์ศาสนาและผู้ปกครองบ้านเมือง การนำพระราชประวัติของพระเจ้าติโลกราชมาสร้างสรรค์ในรูปแบบจิตรกรรมลายคำร่วมสมัย จึงเป็นกระบวนการสังเคราะห์องค์ความรู้จากอดีตสู่การตีความใหม่ผ่านภาษาทางศิลปะ โดยมุ่งสะท้อนคุณค่าทางจิตวิญญาณ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา การเมือง และสังคม กระบวนการสร้างสรรค์ถูกกำหนดอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นตอนเตรียมการ ขั้นตอนการออกแบบ และขั้นตอนดำเนินการ

1) ในขั้นตอนเตรียมการ โดยการกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์และการรวบรวมข้อมูลและทฤษฎี

มุ่งเน้นการกำหนดแนวทางการสร้างสรรค์ผ่านการศึกษาค้นคว้าทั้งเอกสารและภาคสนาม เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านจิตรกรรมลายคำและจิตรกรรมพระราชประวัติ รวมถึงศึกษาพระราชประวัติของพระเจ้าติโลกราช โดยจัดจำแนกเนื้อหาออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และด้านการเมืองการปกครอง เพื่อนำมาประกอบแนวคิดในการพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบของผลงาน

2) ขั้นตอนการออกแบบ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามากำหนดแนวความคิด เป็นกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา และเทคนิคของงานจิตรกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการใช้ทัศนธาตุทางศิลปะ การจัดองค์ประกอบ และสัญลักษณ์ทางศิลปกรรม เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวความคิดหลักของผลงาน ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบจิตรกรรมลายคำแบบประเพณีกับแนวคิดศิลปะสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ขณะเดียวกันยังคงรักษาอัตลักษณ์และคุณค่าทางจิตวิญญาณของศิลปะล้านนา

3) ขั้นตอนดำเนินการ เป็นการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นแนวคิดหลัก กำหนดกระบวนการ การกำหนดพื้นที่ทำงาน การสร้างแบบร่าง และดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานจริง ซึ่งมีลักษณะเป็นจิตรกรรมไทยแบบประเพณีที่ผสมผสานเทคนิคสมัยใหม่ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบทางทัศนศิลป์และหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ เพื่อให้สามารถสื่อสารเนื้อหาพระราชประวัติได้อย่างชัดเจนและมีพลัง กระบวนการสร้างสรรค์ยังครอบคลุมถึงการกำหนดขั้นตอนการทำงานอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การกำหนดเนื้อหา รูปแบบ ขนาด เทคนิค การสร้างแบบร่าง การสร้างผลงานจริง ตลอดจนการติดตั้งและเผยแพร่ผลงาน นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสม เพื่อรองรับลักษณะเฉพาะของงานจิตรกรรมลายคำที่ต้องอาศัยความประณีตและระยะเวลาในการสร้างสรรค์ ผลลัพธ์ของกระบวนการดังกล่าว คือผลงานจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยที่สามารถถ่ายทอดพระราชประวัติของพระเจ้าติโลกราชผ่านภาษาทางศิลปะได้อย่างมีเอกภาพ ทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ และบริบททางวัฒนธรรม อันก่อให้เกิดคุณค่าทั้งในเชิงวิชาการและเชิงสุนทรีย์ภาพ พร้อมทั้งเป็นการสืบสานและพัฒนา มรดกทางศิลปกรรมล้านนาให้ดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัยอย่างมีความหมาย

ภาพที่ 9 แบบร่างลายเส้น

ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

เฟรม ผ้าใบ

น้ำยาเคลือบเงา

น้ำส้มป่อย

ฝักส้มป่อย

กาวกระถิน

ยางกระถิน

ผงไททาเนียม

โกร่งบดยา

สะพานมือ

สีน้ำมัน

แปรง พู่กัน

สีอะคริลิก

ผงทอง

ทองคำเปลว

ภาพที่ 10 วัสดุ อุปกรณ์ ในการสร้างสรรค์

ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

4) กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน สามารถแบ่งกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเตรียมพื้นและขั้นตอนการเขียนลายรดน้ำ

(1) ขั้นตอนการเตรียมพื้น

(1.1) เตรียมพื้นผ้าใบโดยการชิงบนโครงไม้

(1.2) ลงสีรองพื้นด้วยสีรองพื้นสีขาว 3 รอบ แล้วขัดด้วยกระดาษทรายให้เรียบเนียน จากนั้นลงสีอะคริลิกสีดำเป็นรอบสุดท้าย

(1.3) สร้างพื้นผิวด้วยการสไลด์สีแดง 1 ภาพและสีน้ำเงิน 1 ภาพ

(1.4) ทาเคลือบพื้นผิวด้วยน้ำยาเคลือบเงาใสสูตรน้ำ a 200 แล้วปล่อยให้แห้งสนิท

(2) ขั้นตอนการเขียนลายรดน้ำ

(2.1) นำแบบร่างมาขยายแบบให้พอดีกับพื้นที่เตรียมไว้

(2.2) ใช้สาลี่เช็ดสีฝุ่นสีเหลืองให้ทั่วด้านหลังของแบบร่าง

(2.3) นำแบบร่างทาบนพื้นผ้าใบที่เตรียมไว้ ติดเทปกาวป้องกันการขยับ แล้วใช้ปากกาเขียนตามเส้นของแบบร่างเพื่อเป็นการคัดลอกลายเส้นของแบบร่างลงบนพื้นงานจริง

(2.4) ตัดเส้น ถมพื้น ด้วยน้ำยาที่ผสมจากผงไททาเนียมกับกาวอะคริลิกในอัตราส่วน 3:1 เพิ่มความเหลวเพื่อให้เหมาะกับการตัดเส้นด้วยน้ำแช่ฝักส้มป่อย

(2.5) ใช้ผ้าเช็ดพื้นด้วยสีน้ำมันเพื่อทดแทนกระบวนการเช็ดรัก

(2.6) ใช้ผ้าสะอาดเช็ดยางน้ำมันส่วนเกินออกจนเกิดความเหนียวเพียงเล็กน้อย

(2.7) ปิดทองคำเปลวในส่วนสำคัญตามที่ต้องการและใช้สาลี่เช็ดผงทองในส่วนรองอื่น ๆ ตามที่วางแผนไว้ให้ทั่วทั้งภาพ

(2.8) รดน้ำและใช้สาลี่เช็ดล่างส่วนที่เป็นน้ำยาออกให้เหลือส่วนที่เป็นทองอย่างระมัดระวัง

(2.9) เพิ่มรายละเอียดลายเส้นและลงสีในบางส่วนเพิ่มเติมเพื่อให้ผลงานสมบูรณ์

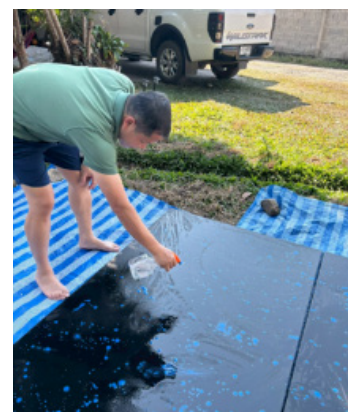
(2.10) ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการเคลือบผลงานอีก 1 รอบ เป็นผลงานที่เสร็จสมบูรณ์

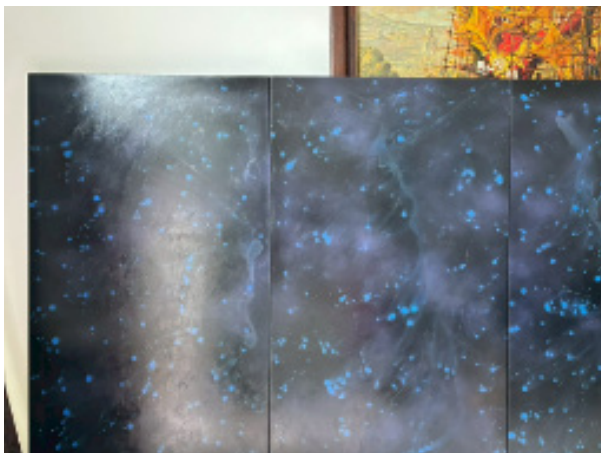
ภาพที่ 11 ขั้นตอนเตรียมโครงเฟรมผ้าใบ
ที่มา : อีระพงษ์ จาตุมา

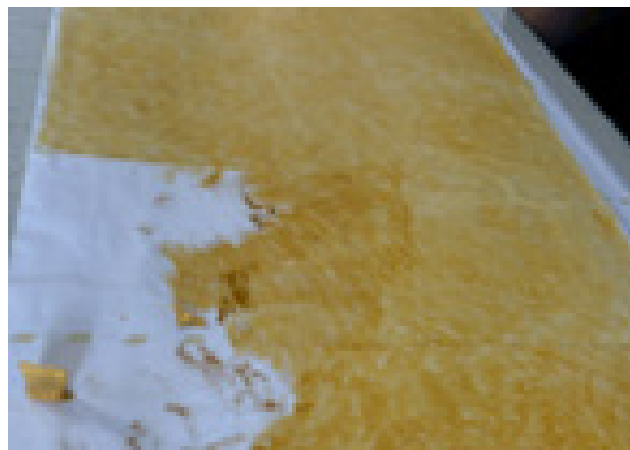
ภาพที่ 12 ขั้นตอนลงสีรองพื้น
ที่มา : อีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 12 ขั้นตอนสร้างพื้นผิว
ที่มา : อีระพงษ์ จาตุมา

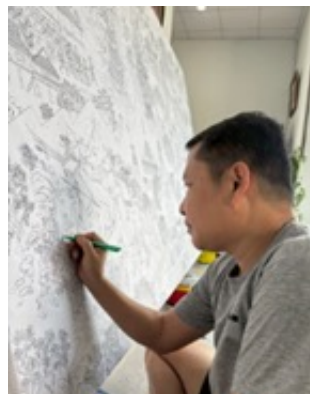
ภาพที่ 13 ขั้นตอนสร้างพื้นผิวและเคลือบเงา
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 14 ขั้นตอนลงสีฝุ่นหลังแบบร่าง
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 15 ขั้นตอนการนำแบบร่างวางทาบบน
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 16 ขั้นตอนการคัดลอก
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

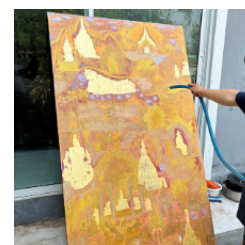
ภาพที่ 17 ขั้นตอนการตัดเส้น
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 18 ขั้นตอนการถมพื้น
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 19 ขั้นตอนการเช็ดสีปิดทอง
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 20 ขั้นตอนการรดน้ำ
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 21 ภาพพระราชประวัติด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 22 ภาพพระราชประวัติด้านการเมืองการปกครอง
ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

อภิปรายผล

ผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของกษัตริย์ในพระพุทธศาสนาและบริบทล้านนา สะท้อนแนวคิด “ธรรมราชา” อย่างเด่นชัด กล่าวคือ กษัตริย์มิได้เป็นเพียงผู้ใช้อำนาจทางการเมือง แต่เป็นผู้ใช้อำนาจที่ตั้งอยู่บนหลักธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการปกครองด้วยคุณธรรมเพื่อสร้างความสงบสุขแก่สังคม สอดคล้องกับพระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ จิตสีโล และคณะ (2567: 195) ผลดังกล่าวสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นว่าการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง คติธรรมราชาเป็นการประยุกต์เอาหลักความเชื่อในพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสิทธิธรรมและสถานะของกษัตริย์ให้สูงกว่าคนทั่วไป ในฐานะที่กษัตริย์เป็น “ธรรมิกราช” หรือกษัตริย์ผู้ทรงธรรม กล่าวคือเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาและประพฤติตนตามหลักการแห่งศาสนา กษัตริย์จึงมีสถานะพิเศษและมีความชอบธรรมที่จะปกครองเพื่อนำพาผู้ใต้ปกครองไปสู่ความดีงามทางศาสนา การสร้างสถานะพิเศษให้กษัตริย์ถือเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการรวมศูนย์อำนาจและแปรสภาพรัฐให้ตั้งมั่นเป็นอาณาจักรเต็มรูปแบบและก่อให้เกิดเอกภาพทางสังคม สอดคล้องกับ พริษฐ์ ชิวารักษ์ (2566: 85) อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าสังเกตคือ เสถียรภาพของรัฐยังคงขึ้นอยู่กับศักยภาพส่วนบุคคลของกษัตริย์เป็นสำคัญ ดังปรากฏในช่วงปลายราชวงศ์มังรายที่อำนาจอ่อนแอและนำไปสู่การล่มสลายของรัฐ แสดงให้เห็นข้อจำกัดของระบบการเมืองแบบจารีตที่พึ่งพาผู้นำเป็นหลัก

ด้านศิลปกรรม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของศิลปะไทยจากรูปแบบจารีตสู่ความร่วมมือ โดยจิตรกรรมลายคำล้านนาดั้งเดิมมีลักษณะเน้นอุดมคติและสัญลักษณ์ ขณะที่จิตรกรรมในสมัยหลังได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตกและมุ่งสู่ความสมจริงมากขึ้น การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงเทคนิค แต่สะท้อนถึงการปรับตัวของระบบความคิดและวิธีการสื่อสารทางศิลปะในแต่ละยุคสมัย ดังนั้น การนำจิตรกรรมลายคำมาสร้างสรรค์ในบริบทร่วมสมัยจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างการรักษาอัตลักษณ์เดิมกับการเปิดรับแนวคิดงานจิตรกรรมรูปแบบใหม่

ด้านกระบวนการสร้างสรรค์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัยสร้างสรรค์มีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับผลงานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการบูรณาการข้อมูลทางประวัติศาสตร์เข้ากับการแสดงออกทางศิลปะโดยใช้การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมที่มีการคลี่คลายมาจากงานลายรดน้ำ งานลายก้ามปู มาผสมผสานกับเทคนิคงานจิตรกรรมสมัยใหม่ สอดคล้องกับ สิริโรจน์ พวงบุปผา (2553: 73) ซึ่งทำให้ผลงานมิได้เป็นเพียงการสร้างภาพเชิงสุนทรียะ แต่เป็นการสื่อสารองค์ความรู้ที่มีความลุ่มลึกและมีมิติทางวิชาการ ประเด็นนี้สะท้อนแนวโน้มของการศึกษาศิลปกรรมร่วมสมัยที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ควบคู่กับการสร้างสรรค์

ด้านผลลัพธ์ของผลงาน พบว่าจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยสามารถถ่ายทอดพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราชได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในเชิงสัญลักษณ์และการเล่าเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นศักยภาพของศิลปะในการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน แสดงถึงทักษะฝีมือและความประณีตของช่างผู้สร้างสรรค์สะท้อนถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา สอดคล้องกับ เนติ พิเคราะห์ (2567: 47) อีกทั้งยังสามารถสร้างประสบการณ์ทางสุนทรียะและกระตุ้นการรับรู้ของผู้ชม ส่งผลให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

ประการสุดท้าย ในด้านการเผยแพร่และคุณค่าทางสังคม การจัดแสดงผลงานในพื้นที่ที่มีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ เช่น วัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความหมายของผลงานให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งในเชิงบริบทและการรับรู้ของผู้ชม สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่จัดแสดงมิใช่เพียงสถานที่ทางกายภาพ แต่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการสร้างความหมายทางศิลปะและวัฒนธรรม

องค์ความรู้จากงานวิจัย

งานวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์จิตรกรรมลายคำร่วมสมัยพระราชประวัติพระเจ้าติโลกราช ก่อให้เกิดองค์ความรู้สำคัญที่สามารถสังเคราะห์ได้ในหลายมิติ ดังนี้

- 1) มิติด้านแนวคิดและคติความเชื่อทางสังคมการเมือง องค์ความรู้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างอำนาจทางการเมืองกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยแนวคิด “ธรรมราชา” ทำหน้าที่กำหนดบทบาทของกษัตริย์ให้เป็นทั้งผู้นำทางโลกและผู้นำทางธรรม อันเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรม ความมั่นคง และความสงบสุขของรัฐ
- 2) มิติประวัติศาสตร์และพัฒนารัฐลัทธิ กษัตริย์ลัทธิ โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าติโลกราช มีบทบาทในการรวมศูนย์อำนาจและสร้างเสถียรภาพของอาณาจักร ควบคู่กับการเชื่อมโยงแนวคิดจักรพรรดิราชเข้ากับจักรวาลวิทยาแบบพุทธ ส่งผลให้สถาบันกษัตริย์มีสถานะเชิงศาสนาและความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญต่อความเจริญของศิลปวัฒนธรรม
- 3) มิติด้านศิลปกรรมและพัฒนารูปแบบ องค์ความรู้สะท้อนพัฒนาการของจิตรกรรมไทยจากรูปแบบจารีตสู่ความร่วมสมัย โดยลายคำล้านนาดั้งเดิมเน้นอุดมคติ สัญลักษณ์ และการใช้สีจำกัด ขณะที่จิตรกรรมสมัยหลังรับอิทธิพลตะวันตกด้านทัศนียวิทยาและความสมจริง แสดงถึงการปรับตัวและผสมผสานทางศิลปะอย่างต่อเนื่อง
- 4) มิติด้านกระบวนการสร้างสรรค์เชิงวิจัย การบูรณาการกระบวนการวิจัยกับการสร้างสรรค์ศิลปกรรม ตั้งแต่การศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ ออกแบบ และทดลองเทคนิค ช่วยพัฒนาองค์ความรู้ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์สำคัญของศิลปะลายคำ เช่น โครงสร้างภาพ ลวดลายเชิงสัญลักษณ์ และเทคนิคการปิดทอง
- 5) มิติด้านการสื่อสารและคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรม จิตรกรรมลายคำร่วมสมัยสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดพระราชประวัติและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในเชิงเนื้อหาและสุนทรียภาพ อีกทั้งการจัดแสดงในบริบทพื้นที่วัฒนธรรมยังช่วยเสริมสร้างการรับรู้และความตระหนักของสาธารณชนต่อมรดกล้านนา

ภาพที่ 22 องค์ความรู้จากงานวิจัย

ที่มา : ชีระพงษ์ จาตุมา

การเผยแพร่องค์ความรู้งานวิจัย

ผลงานจิตรกรรมนี้กำหนดจัดแสดง ณ หอศิลป์พระเจ้าติโลกราช ภายในวัดโพธารามมหาวิหาร (วัดเจ็ดยอด) ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญในยุคทองของอาณาจักรล้านนา สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าติโลกราช ผู้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยโปรดให้มีการส่งคายนามพระไตรปิฎกและจารึกด้วยอักษรล้านนาเป็นครั้งแรก ด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมวัดเจ็ดยอดจึงเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ การจัดแสดงผลงานครั้งนี้ไม่เพียงเผยแพร่ความงามของจิตรกรรมลายคำร่วมสมัย แต่ยังถ่ายทอดพระราชประวัติและพระเกียรติคุณของพระเจ้าติโลกราชให้สาธารณชนตระหนักรู้กันอย่างกว้างขวาง

ภาพที่ 23 หอศิลป์พระเจ้าติโลกราช

ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

ภาพที่ 24 การติดตั้งผลงานภายในหอศิลป์พระเจ้าติโลกราช

ที่มา : ธีระพงษ์ จาตุมา

สรุป

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยแนวคิด “ธรรมราชา” ทำให้กษัตริย์เป็นทั้งผู้นำทางการเมืองและศีลธรรม อันเป็นรากฐานของความมั่นคงของรัฐ ในบริบทล้านนา โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าติโลกราช สถาบันกษัตริย์มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม ด้านศิลปกรรม พบงานลายคำแบบจารีตที่เน้นอุดมคติและสัญลักษณ์ และพัฒนาการงานจิตรกรรมพระราชประวัติไปสู่ความสมจริงที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ขณะที่การสร้างสรรคจิตรกรรมลายคำร่วมสมัยสามารถประยุกต์องค์ความรู้ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับปัจจุบัน โดยยังคงอัตลักษณ์สำคัญไว้ ผลงานที่สร้างขึ้นสามารถถ่ายทอดพระราชประวัติและคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ และช่วยเสริมการรับรู้ของสาธารณชน สรุปได้ว่า การบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และศิลปกรรม ผ่านงานสร้างสรรค์ร่วมสมัย เป็นแนวทางสำคัญในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. เชิงนโยบาย ควรส่งเสริมการวิจัยสร้างสรรค์ศิลปกรรมที่เชื่อมโยงมรดกท้องถิ่น โดยเฉพาะศิลปะล้านนาให้เป็นยุทธศาสตร์ระดับสถาบันและชาติ พร้อมสนับสนุนงบประมาณ พัฒนาแหล่งเรียนรู้และพื้นที่จัดแสดงในบริบทวัฒนธรรม และสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน
2. การนำไปใช้ สามารถพัฒนาเป็นสื่อการเรียนการสอน นิทรรศการทั้งกายภาพและดิจิทัล และต่อยอดสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มคุณค่าควบคู่การอนุรักษ์
3. วิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาขยายในเชิงเปรียบเทียบและพัฒนาการของลายคำ วิเคราะห์เทคนิคและวัสดุเชิงลึก ศึกษาการรับรู้ของผู้ชม และบูรณาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสร้างสรรค์และการเผยแพร่

แหล่งอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2566). **คติเรื่องราชาในจารีตวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- เนติ พิเคราะห์. (2567). การสร้างสรรค์งานลายคำด้วยเทคนิคผสมระหว่าง แม่พิมพ์ฉลุและขุดลาย ฮายดอก. **วารสารพุทธศิลปกรรม**, 7(1), 47. Link : <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/barts/article/view/4579/2824>
- พระครูสมุทรพูลสวัสดิ์ จิตสีโล, พระพุฒิพันธ์ จันทวิโส, พระณพฤทธ คุณวีโร. (2567). วิเคราะห์พระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. **วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ**, 7(2), 195. Link : <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/bim/article/view/256686>
- พระรัตนปัญญาเถระ. (2501). **ชินกาลมาลีปกรณ์**. พระนคร: กรมศิลปากร.
- พริษฐ์ ชิวารักษ์. (2566). ความเป็นมาของคำล้านนาและล้านนาไทยโดยสังเขป. **วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์**, 10(1), 85. Link : https://so05.tci-thaijo.org/index.php/thammasat_history/article/view/262649

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2560). สัญญาของชื่อควยะในตำนานจามเทวีวงศ์. **วารสารดำรงวิชาการ**, 16(2), 142-168. Link : <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/barts/article/view/1613>
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2544). **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- สิโรจน์ พวงบุปผา. (2553). จิตรกรรมลายทองร่วมสมัย. **วิทยานิพนธ์ศิลปะมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศิลปากร.